

Григір Тютюнник

МАНУЙЛІВСЬКИЙ ЗАПИСНИК*

Прийшла тітка здалеку до родичів. Питають у неї, як добилася, а вона:

– Хоч по коліна в воду, аби до свого роду.

Раді не раді, а приймайте Бога раді.

– Вже й передків не бачить (вагітна, з великим животом).

Чоловік з жінкою їде на базар і наказує дітям од старшого до найменшого:

* Підготовка до друку, примітки *О. Неживого*. Публікується за автографом.

– Ти, Семене, запрягай мурку, а ти, Грицьку, лови курку, а ти, Трохиме, їж куліш, а ти, Йванько, лїзь на піч.

У 33-му році Тимофій Коритченко, тоді ще парубок, дав Катюші, як були на прориві в к-пі Тельмана, дві варених картоплини. Катюші тоді було 15 років. А двома роками пізніше, як вона піросла, став залицятися до неї. «Звалив у садку на траву й заголює спідницю, то я як двигонула ногами!»

Вона випручалася. Тоді він обидився й сказав:

– Я ж тобі дав три картоплини (три!), а ти... Забула? [**нерозбірливо**]. Це вже характер.

– Не так, дядьку, смалите кабана: треба проти щетини! (жарт).

Не з руки у вашій хагі прясти (іроніч. жарт).

– Я тоді служив діст'вїтільну¹

Прізвища, прозивають

Делія, Зубаха. Царик, Яцюра, Перерва, Химочка, Півтора-Тараси (високий), Гоп-Гаврило (кривий, наче пританцювує), Масьор (від «майор». «Майором служить»), Видимо-Микита (любить говорити «видимо»), Супрун, Пронь, Козир, Кухар, Догуша, Рябуха.

– Я тобі як дам, то з тебе п'ять зробиться (буде).

Присвітив – ударив.

– І ручку, як Чорт Іванович, подає! (наче нічого й не сталося, наче й не нашкодив).

– Тепер чоловік як чоловік – посадить і посвятити.

– Такого вигнать і слід замести.

– Губа сміється, а серце плаче.

Перепадають дощі.

У книзі відгуків одвідувачів садиби Івана Котляревського: «Одессит кланяється в счет Котляревського»²

До «Джул.[аєвої] Слободи». Оповідання:

«Нюра»

«Царко»

«У вільшині»

«Ілля»

«Устим та Оляна» (потім закреслено. – *О. Н.*)

«На самоті»

«Сміхота» (потім закреслено – *О. Н.*)

«Глуша»

«Саморуб» («Самостріл»?)

«Комарина пісня» – Intermezzo

У Мануйлівці

Ніч. Уже десь перед світом. Криниця із залізною корбою (з комбайна), а замість ланцюга пас у два пальці завширшки, теж з комбайна; високе жито, що вже відкрасувалося. Копичка сіна, деркач у леваді і зеленуватий краєць місяця, а за криницею – трави, полягли від дощів та густих рос, а ще далі білють стіни од місяця і затінки попід стріхами. Озвався й перепел десь у полі... Та деркач.

– Одійшов, бач, його сезон, – (про людину, що довго не жениться).

Горбоносий, з опуклими, виразними карими очима – очима турка, дід Коваль. Вуса в нього довгі, на верхній губі вужчі, а од підборіддя широкі, розпушені, як китиці, вуса запорізькі або *ковальські*. Дід усе життя ковалював і мав одного молотобійця. А по війні дали двох, бо обидва на ступках. Обидва випивали в лузі (кузня над лугом). Він шукав їх поміж куцями та бідкався: «Де ж це моя *бригада!*?»

...У кузні стеля не підмазана, ліса і глини, що попровисали між хворостом та так і засохли, в сажі на палець, між полатаний халявками з кирзових ботинок (вічка видно), у стінах повбивано шворені й на них висять підкови, кувати ними вже нікого, коней мало, обручі, ободи, іржаві-преіржаві ресори з німецьких машин (дід кував з них ножі й навіть бритву собі викував «опасну», сталь добра), за кузною рама від машини, теж німецької («підбили одну наші»); в кузні пахне підгорілим вербовим колесом новим (набивали обід), коритчатко з водою (гартували), бачок з водою і важкий мідний кухоль, прикований до бачка ланцюгом, теж важким, як тракторна гусениця – «То щоб бригада кухоль у лузі не заносила»... і далі: стосунки, робота, балачка.

Цей дід перевозитиме поліцаїв і «втопне» з ними разом, що хутора не спалили, слободи?

Як одностайно вони пішли ховати побратима-однолітка! «Годі, куме, пити, бо й не заспіваєте (за домовиною). Ходімо Петра проводити...»

А як ховали, К., одноліток Петрів, сказав: «Іди, Петре, а ми теж не забаримося...»

Лавошник (крамар), що кожного одводить убік і на вухо, «під секретом» повідомляє, який у нього товар «дефіцитний» є – ліжка, коси тощо; каже так, ніби одному, обранцеві. Тактик! Товар швидко розберуть, йому можна зачиняти магазин, коли схоче, бо «та немає ж нічого путнього». А йому ще й могоричі ставитимуть. Бо сказав же на вухо! Відпускатиме він «дефіцит» теж, «щоб менше бачили».

Слобожани на Пслі: Денис, Федір Ганжа, дядько, що кашляє, Платон із шкіряною сумкою при боці, Мик. Тиф. та інші³.

Ніч на гатках.

Головня стукотітиме ступкою в човні. Ловить сомів. Побогато. В нього сім дочок. «Треба ж чимось дівоту годувать, щоб їх пранці поїли – хоч би один хлопець на розплід!»

Лелека несе в дзьобі сіно, прутик, ганчірки, шмат газети – то на дощ.

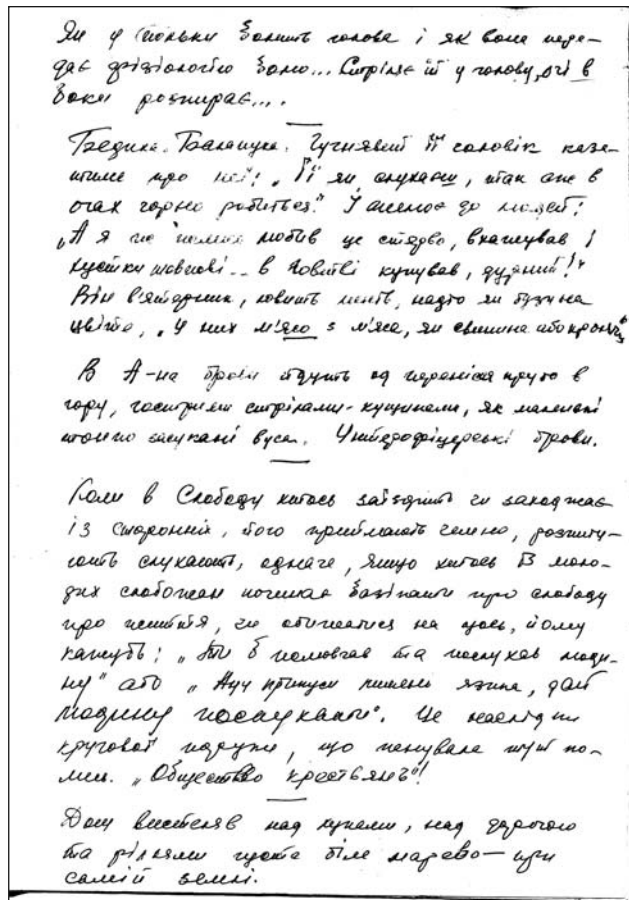
ОПИСАНИЕ

смежных земель... уезда Полтавской губернии отъ ... до...

Выкопировка съ плана разверстанія земли общества крестьянъ с В. и Н. Мануйловим Песковской

волости Кременчуцького уезду Полтавської губернії, на участок, поступавший в собственность крестьянина названого селения Калашника Куприяна Ели-

там моя хата. А на скільки узварів та груша родить! А як цвіте; а скільки на ній бджіл!...»

сеева и означеного на общемъ плане подъ № 141. Разверстаніе призведено въ 1911 году по распоряже- нию Полтавской Губернской Комиссии 1 апреля 1911 года Землемером Землеустроительной Коммисии Полтавской губернии Трухановским и прийнято при- говором общества крестьянъ сел. В. и Н. Мунуйловки от 13 октября 1911 года.

План составлень по мередиану Генерального межевания земли состоитъ в участке № 141 усадеб- ной пятсот семнадцать кв. сажней.

Цей папір належить Даміану Джулаєві. Він, коли вибере собі в церкві жінку, читатиме їй згодом «Описание», натискатиме з гордістю на «Даміана» і на «меридіан» та «англійські дюйми». З нього почнеться Джулаєва слобода (десь 1906–7 р.).

«Даміанове» – куток лісу, джерело. Духове і Ріж- кове.

Царик поселиться на низу одразу за річкою, око- пається ровом і загати поробить. Од повені. Сіна і ка- пусти – його промисел. Як він купуватиме м'яту по фунту чогири разом. Волосенко (Волошак?) житиме біля кладовища «на готовому» (дві груші дички), хрести, щупачки щоночі в негоду. Груша родитиме щороку одним із чотирьох боків і нею він пишати- меться: «Оно, де ота найкраща, найширша груша,

Слобідські землі будуть на горі (жита, баштани), а за землею внизу левади, царок, паром, село з церк- вою, а за солонцями ледь мріятиме Козельщинський монастир⁴. Жоржів степ. (Жорж наділить Даманові землю за прибитого батька?). Болітця. Назви їхні. Могила. Полустанок, де поїзди зупиняються на пів- тори хвилини, поки ношу скидають.

Плотня.

Дядько Левко, колісник і бондар, 84 роки. Ні- кому передати своє ремесло, то вчить малого онука. Плете брилі з соломи [нерозбірл.].

Коли в нього питають, скільки йому років, од- казує: «Та вже так багато, що аж самому не віриться».

Коваль ринатиме півдня в річці, чукаючи ніж з німецької ресори і з роговою колодочкою. Він! «При- сядьбіг, витягну!»

Духова! Стариця Псла. Підступитися до неї вес- ною чи дощової осені годі: кругом трясовина, не- тривкі підступні купини, високі, порослі папороттю, а станеш на котру, здавалося б, найнебезпечнішу, хлюпне під нею, заклеочче смердюча болотяна вода – мішаниця з гнилого хворосту й вільхового листа, і купина сховається під нею, пустивши нагору брудні бульбахи. Поміж тим купинням – вепрячі барліжки, парко тут вепрам, тепло, м'яко і ніщо їх тут не лякає; качині гнізда; у трухлих вільхових пнях мостяться усякі дрібні птахи; живуть поміж коріння та попід корою вужі з вуженятами та короткі, в дві чверті, жовті гадючки – отруйниці, «мідянки». Сама стариця все літо вкрита ряскою, лататям та лепехою попід берегами. Риба на малих латках чистоводь вигріва- ється на сонці або ліниво, неповоротко жирує – не- займана і ніким не лякана риба і т. д.

Духова взимку, вранці, вдень, увечері, крик бушлі, клекіт джерела, сонлива похмурість, потаємне місце. Слобожани його боятимуться. Не боятиметься тільки той дід-полуношник, про якого розповідали: носить зелену траву в'язками, ріже дубки на чов- нові..., обтрушує дички восени, обриває терен – і все вночі. Його теж побоюватимуться.

Як у Польки болить голова і як вона передає фі- зіологію болю... Стріляє їй у голову, очі в боки роз- пирає...

Бедиха. Балануха. Гугнявий її чоловік казатиме про неї: «Її як слухаєш, так аж в очах чорно ро- биться». І апелює до людей: «А я ж колись любив це стерво, вхашував і хустки шовкові в Говтві⁵ купував, дурний!»

Він в'ятерник, ловить лінів, надто як бузина цвіте. «У них м'ясо з м'яса, як свинина або кролятина».

В А-на брови йдуть од перенісся круто вгору, го-стрими стрілами-кущиками, як маленькі тонко засу-кані вуса. Унтер-офіцерські брови.

Коли в Слободу хтось заїздить чи заходжає із сторонніх, його приймають чемно, розпитують, слу-хають, одначе якщо хтось із молодих слобожан по-чинає базікати про життя чи обижатися на щось, йому кажуть: «Ти б помовчав та послухав людину» або «Ану прикуси лишень язика, дай людину послу-хати». Це наслідки кругової поруки, що панувала тут колись. «Общество крестьянь».

Дощ вистеляв над хугами, над дорогою та ріл-лями густе біле марево – при самій землі.

Баба, що носить з лісу відрами на коромислі стиглий, чорний як смородина, жостір, сушить і здає в аптеку. Андріян каже, що той жостір «од живота чи од запору».

На Петрівку (в кінці червня? липня?...) святять житню хлібину, було, нового врожаю, та миску ви-шень.

Спи, Петре, ми теж до тебе скоро прийдемо (з похоронів).

- А ти хрест на місяці бачив?
- Ні, дядьку.
- А я – бачив.
- А скільки ви оце сьогодні випили, дядьку?
- Грамів... сімсот.
- Того ж ви й хрест бачили.
- Довга мовчанка. Тоді:
- Та мо' й таке.

І – хляп, хляп, хляп халяви гумових чобіт на литках. Пішов. Мовчун він.

Виправив – стяг, стребував.

Як була випитана у Ост. таємниця ранніх помі-дорів. Гарна жінка. Пообіцяла за таємницю відда-тися. Потім висміяла.

– Ти ж мені хоч ковбаски на дорогу дай.

Вона принесла моду будувати цементові ого-рожі.

Про зубожіння життя:

– Ми колись, як були малими, спичаки, молочай, козельки, земляні горіхи, квасець та молодий горох їли, а тепер канфетів дай.

Одяг:

Хати:

Садки:

Річка між деревами та кущами, як синій дим струмує.

Баба хвора на балачку.

Придбав колгосп списаний автобус (шефи пода-рували?), стоїть печеться на сонці, фарба злуцується, скачується в рурочки, без коліс і мотора, на березо-вих цурпалках. Дядьки з плотні та шофери ховаються в ньому від мошки, щоб пограти в карти, випити, а як переп'є хтось, то спить на подраних сидіннях. «Таке добро!» – кажуть. – Як хата, або й краще – баби чортма, нікому гавкати!»

– Тебе, мабуть, за кусок сала зробили!..

Є тільки одна форма художнього твору – лако-нізм.

– Тату, а місяць із чого – з неба?

– Тату, скоро вже й пройшло?

– Дивися так й очі постовпінють.

Часує – очікує, підстерігає.

Степан

– А він пліше (обстрілює з мінометів).

Початок: «Життя моє, читай пройшло». Вся Степанова доля. Війна, поранення, полон, Холодна гора, жінка, волік, операція на шлунку (зачепили щось таке, що негодящий я до жінок став. – От вона й заграла журавля (почала підгулювати). Ну я пони-маю це, зійшлися там з кимось потихеньку, а то – гу-лять давай.

Потім ділилися: корова, хага, саж, колодязь... «А кому ж колодязь?» – спитала у голови. Кажу: «Там же корби з обох боків. Бери собі або ту, або ту...»

Нацюцькують – нашіптують.

Найдужче Степан боїться осліпнути: «Хто тоді за руку поведе? Та й небо ще хочеться бачити».

Син приїхав бити. «Что ж ті наделал?» Кричить і кулаком під ребро, нижче серця. У серце цілив. Ну я й скрутився... Оце тиждень видихав. Тепер пацю-ків («хазяїнів») годую отрутою. Пробував цементом, так недохнуть.

«А вона як?»

– Та зробилася як щука. Одежа на ній теліпа-ється. Отако – і показав руками як. (Степан наївно думає, що вона за ним жаліє і страждає.)

У Мануйлівці є такий вислів: «Пішли до Ко-били!» Це дядьки, доки не було «кахфе», брали в ма-газині пляшку і йшли в конюшеньку, де стояв лавошний кінь, випити. Згодом коня не стало. Наро-дився новий вислів: «Ходімо за ящики» (з-під тари). Тепер, якщо в «кахфе» сидіти ні за що, складаються на пляшку і кажуть: «Ходімо в автобус». Прогрес!

Ішов понад житом, легенько стискав у пальцях колоски, зерно в них уже прорізається, як зубки в ди-тини...

Ніс воду з левади понад житом. Глянув у відро – житнього цвіту нападало. І так мені медом запахло!

У 36 р. ховали в Ш-ці (*Шилівці*) хлопчика. Попів тоді вже не було. Настала інша мода: виступати біля

ями над домовиною. Але виступати теж було нікому: одні не вмiли, інші не знали, що говорити, бо дитина ж... А тут iшов мимо п'яний Трибунал. Він умiв говорити про все і на всіх зборах. То його перейняли, привели попід руки до ями:

– Виступiть, дядьку.

І він виступив.

– Товариші! – сказав, ледве повертаючи язик. – Ми ховаємо хлопця, який, аби вирiс, то чорт-тього зна, що б з нього було. Так умер. А раз умер, то хай живе!

На гульбищі Трибунала спитали:

– Яку, дядьку, спiватимемо?

– Яку? Та давайте хоч і унiлу й грусну аби веселу.

Була прозора мiсячна нiч, лунка та тепла. Як бiлий налив була нiч.

Володя Б. учачає до Л-чки. Якось його застав Л-к у хаті з жiнкою. Здивувався – добряк і наiвний чоловiк! – і до Володi:

– А ти чого тут?

– Та ось примiряти принiс... – показав черевики (саме примiрював).

– Ха! – майже весело хакнув Лисак. – Иди собі. У мене теж є чим примiряти.

Тим часом у Володинiй хаті з його жiнкою жирував бригадир!..

Як нема свого горя, то хоч позичене.

Тут кiшка здохла та шкода, а то ж дочка (Трибунал).

Думаю, чого воно не реве, а його дома немає.

Через плече торбинка для щавлю.

Шлiхта – юшка, запушена гороховим борошном.

Не в той бiк ударилися.

Капко – роззява.

У 47-у Охванич хвалився: «Таке добро настало – упхав у кишени два буряки, одiс на базар і – двадцятку вторгував». Голодовка для О. була «святоткопiйки». Можна уявити як він ждав «посухи» чи ще якоiсь халепи.

Пили у складчину дядьки: Дмитро Калабура, ще хтось і Василь Павлюкiв. А другого дня прийшов до Кал-рiв старий Павлюк і сказав:

– Г'ик, оддайте ту четвeртинку, що Василь учора випив.

– То де ж ми її вiзьмемо?!

– Г'и, мені порожню оддайте.

Написати як говорять мовчун і балакун.

Смiх крiзь стисненi губи, закличний смiх одними грудьми. По ньому вгадуєш сiмнадцятирiчну

дiвчину. Солов'ї, собака на хуторах Iщенкiвських, кумкання жаб, луна в лузі, пожарище – сийво од мiсяця, що зiйде ось-ось – і цей смiх у чорнiй, як вода, тiнi під хатою. Смiх той будить голоси молодостi у старої людини.

Найпотужнiший – єдиний на великих пристрастях.

Пильна робота, не дуже пильна і т. н., пильнуй своє, пильную своє; пильнуй, щоб у шкоду не пішла.

Вiтряна нiч.

Густо балакає.

Подорожне

Сiра станція. Широки цегляні дуги над вiкнами побiленi на свято, а фундамент пiдведений масною чорною фарбою. На стiнi – цементова меморiальна дошка. Сповiщає. Що тут вбито революцiонера Кошового Антона Свиридовича. 10 березня 1918 року.

На перонi аничогiсiнько. Стоїть посеред нього лише iнвалiд з коляскою на трьох велосипедних колесах. Бiля нього мiлицiонер. Говорять про те, який гнiй треба пiд клубнику.

У вокзалі хлопчик грається дверцятами залiзної камери схову.

Жiнка пiд стiною продає три вiнки цибулi. Нiхто не купує. Стоїть одиноко. Тодi йде до кiоска і, йдучи, дiстає з-за пазухи бiлий вузлик з носовика.

– Ну як? – питає в неї кiоскерка. Вона висунулася з вiконця з лiктями і плечима й нудьгує. – Не беруть?

– Та збула один.

– За скiльки ж?

– За трояк, – зiтхає. Видно: не хитрує.

– І то грошi.

– Авжеж. Дай мені пляшечку солодкої.

Випиває і йде на своє мiсце пiд стiну. Стоїть мовчки, обвiшана довгими жовтими вiнками – цибуляче намисто, – бо припрошувати нiкого.

– Ти що, у витрiзвiтiль хочеш? – лiново каже комусь мiлицiонер. – Сказано – иди додому! – В голосі його, в тому, як він це сказав, чути державну твердiсть. Вона ще не прокинулася, але вже поворухнулася.

Потiм тихо. І знову загомонiв мiлицiонер з iнвалiдом у колясцi – своїм голосом, бо державний знову заснув. На сей раз, мабуть, про полiтику, бо iнвалiд сказав:

– Буде, як буде, а по нашому не буде.

Впiзнаю наших! «Буде як буде...»

Гуде, проноситься швидкий поїзд. Двигить перон, здiймається над станцією. Дух од шпал. Тодi знову чути, як пахнуть садки, що саме цвітуть, і дух поля чути.

Наступає нiч.

Блищать од вогнiв рейки.

Поїздiв уночі не буде.

Станція помалу засинає.

Далеко в полі за блискучими рейками сходить над озиминою мiсяць.

А жінка під стіною стоїть – у цибулячих нами-
стах, що теж блищать од ліхтарів, стоїть, як свята на
іконі.

Яготин, травень 72 р.

Їхали у вагоні старий та стара до сина в Київ.
Узяли одну постіль на двох. Маги – так старий звав
стару – віддала «батькові» – так стара звала старого
– подушку, простирадло і ковдру, а собі залишила
рушничок і простирадло. Вночі він спав, а вона гну-
лася, підклавши під голову плюшку.

На ранок пили чай. Один на двох. Показували
одне одному цукор, загорнутий у кольорову папірину,
і читали вслух: «Цукор».

Тоді старий, як чай уже було випито, сказав:
«Культурно годують. Нічого не скажеш». І знову за-
дрімав. А стара по-дитячому дивилася у вікно.

Зійшлися над селом дві грози...

Коли Симона піймали на брехні, він, бачачи, що
діватись нікуди, сказав:

– А хіба вам не однаково слухать, що правду, що
брехню?

Якщо заспівала курка – то «не перед добром». Її
ріжуть. Ще й приказують:

– Ото, бач, на свою голову й співала.

– Шьо ти ходиш, шьо ти ходиш!!

Цвіте над урвищем терен, а внизу до самого дна
– червона глина. Її беруть мішками, возять возами, і
призьби в селі геть усі червоні.

Вночі тиша лісова оманлива; а прислухайся і по-
чуеш, як падає з дерева підгорілий на сонці листок –
падає і шкрябає у гіллі іще живих товаришів своїх;
шелесне присохла травиця – то тут, то там, обачно
замре і знову шелесне: то крадеться мишка до зер-
нини, згубленої рибалкою; а то раптом ше[лес]не по
листю чи стовбурі дерева птаха крильми і крикне
злякано – заснула і ледь не впала, а може, привидився
їй страшний якийсь ворог. Коли ж зайде місяць – по-
чинається соминий шабаш у п'ятні: соми шарах-
кають по воді хвостами, наче то вибухи, сомики
ляскають, соменята чмокають. І стоїть понад берегом
жаб'ячий рейвах: ква, кря-я, цьва!

І шастають, бринять як насмолена нитка ка-
жани. Чого хоч їм не спиться?

Кольвах помер «уже не з голоду, а з достатку».
Вкрай виснажений, найвся м'яса (бичка вбили) і вмер.
В останній день життя сказав:

– Горілки мені хочеться. Так хочеться!

Купили, принесли. Налили стакан. Випив. І ска-
зав:

– Якби ще зо стіки.

Випив другу склянку, заплакав, заснув і вже не
прокидався.

Свиридова пустка

Свирид жив довго – 83 роки. Був малий на зріст,
сухорлявий і жилавий. Його боялися всі: дорослі,
малі, старі й молоді. Бо колись, ще замолоду, в біці
убив Свирид чоловіка (Остапа).

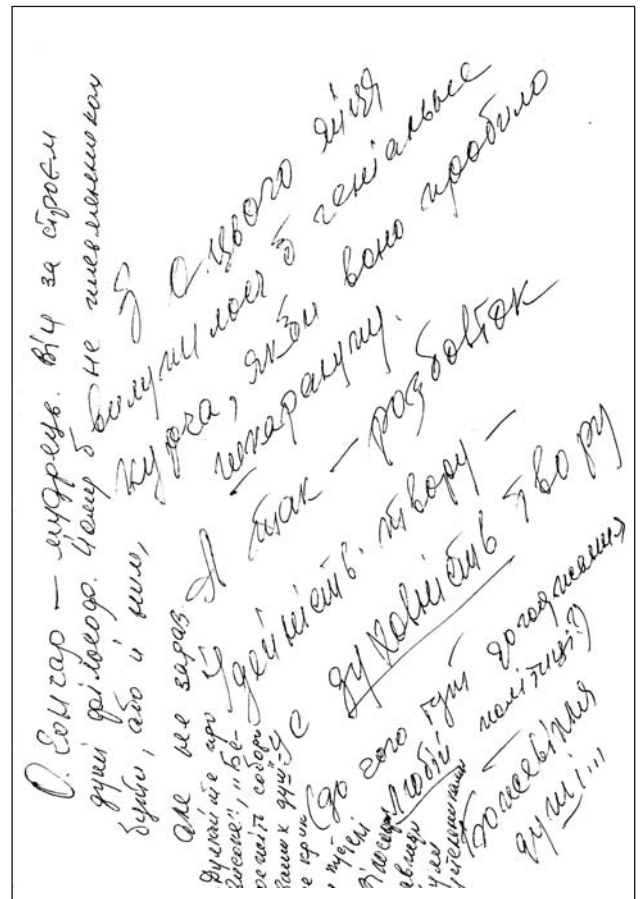
Свирид бу[в] сильний. Нагору носив сіна такі
в'язки, що її парубок з місця не зворухнув.

Крав усе. І не боявся, що його побачать. Дітей
мав від двох жінок, коли б чи не восьмеро.

Обидві жінки були високі й міцні.

Мануйлівка⁶

Як спустишся з сільського узгір'я, одразу втрап-
ляеш на лелечий та жайвориний банкет: лелеки саж-
нують уздовж болітець і боліт, шелескають крильми,
здіймаючись над туманами; жайворони дзуремлять,
то падаючи до землі грудочками, то знову пнучись
дрібними крильцями вгору, і гречка, висока, низова
біло посміхається цвіту.

Зустрівся на луках дід років дев'яноста, холоші
закачані до колін, сухі чорні литки, мельк, мельк, на
плечі вила і граблі, а з-під картуза обличчя – грудка
землі, таке видублене.

– Добридень, діду! – привітався.

А він зареготав, мимо мене, хтозна й куди і кому
і погуцав далі – мельк, мельк литками, граблі з ви-
лами коліх, коліх...

Не дід, а оджитий вік. І сміється. Що ж, все кінчається сміхом!

У вербі вітер шумить м'яко, лагідно; в дубові жорстко, мужньо; в осіці весело, молодю; в осені похмуро, осінньо; в кущах – крадькома.

Ф. Л. шиє сталінські картузи, френчі й галіфе.
(«Рана заживає, а свищ нікогда!»)
– Христоворе, – стогне баба з печі, – ти знову товсто чистиш картоплю?
– Та ти ж не бачиш!
– Так знаю!

Більше копи лиха не буде.

До слив доживемо.
Дурний глупувату взяв.
Про те, чого Панас так нікому й не розказав помираючи... (як крутився, щоб вижити).
Дятлова кузня.
У простоті фрази порятунок від банальності метафор. Фраза мусить бути як оголений нерв.
Губи з морозу сині, як після шовковиці.
Вночі. Гроза виста[в]ляє блискавиці по чорному Пслу.

Література наша сьогодні така, що в ній навіть бути кращим мало втіхи.

Хліба наливаються, і в селі стоїть пресвятий їхній дух.

«Дебелий дощ».
Лізе рахма.
Шльондра.
Вівсюг, мітлиця, типець.
Долина – поділ.
Підсипатися (підлизуватися).
Торік мед їв, а сьогодні облизується.
Скес – дуже скупий.
Семен Притула.
Кавунами билися на базарі.
Дудудунька. Як побачу, що хтось там дров привіз, чи глини, чи олії забив, то аж плакати хочеться.
Котолупша («Е, чортова котолупа!»).
– Хто ж мені у поміч стане?
Голосовка – так каже народ про вибори. Точно каже, влучно.

Доповнювач – домішка до цимусу, ліків. Здебільшого крейда. Уточнити.

Добре говорив А. Ф. про школу. Дуже добре⁷
Учитель – підручник. Різне сприйняття у кожної людини одного й того ж явища, предмета.

Як він розповідає: похапливо, плутає різні думки. Видно, багато думає, а поділитися ні з ким. Чому не хотів учитися. Природний ум. Тупі вчителі.

Як зробити, щоб лічильник крутився назад? – питає в нього колега-фізик... Скільки коштує прилад? А не навіщо він.

Сам процес навчання приносить насолоду, а не мета – вступити в інститут, без цієї насолоди немає навчання. Точно.

Тупа вчительська пропаганда.

Зараз у 20 ст. письменникам робити майже нічого, бо духовні скарби людської душі опечатані.

Ю. Б.⁸ – дуже хоче вирватися, чи увірватися в опечатане.

Ю. Б. у «Березі» шукав пристанку для Людини у наших обставинах. Всесвітніх.

Мука твору – руйнування особистості. Руйнування Людини.

Ідея не говорить, а підсвічує.

Толстой⁹: «У „В. и М.“ я любил мысль народную, в „А. К.“ – мысль семейную. Правильно, але *post vaktum*.

З оцього яйця вилупилося б геніальне курча, якби воно пробило шкаралупу. А так – розбовток. Ідейність твору – це духовність твору (до чого тут догодження любій політиці?). Божевілля душі...

О. Гончар – мудрець. Він за строем душі філософ. Йому б не письменником бути, або й ним, але не зараз. «Думайте про високе!», «Бережіть собори ваших душ» – це крик у пустелі. Філософи завжди були пустельниками.

– Добро бути птахом, – печально сказала людина. – Літають з тепла у тепло...

– Нас багато падає в дорозі, – печально сказав птах.

Усе, що поставлено під сумнів, уже наблизилось до істини.

– Як пише цей письменник?

– Безсумнівно...

– А той?

– Сумнівається...

Кожній жорстокій державі треба більше лірики, щоб купувати народ.

– Підожди, он дзвонять, – хекає...

– Хай дзвонять! – гарчить. Ти оддай туру.

Народ, який запозичує культуру, не здатний розвивати далі свою.

Примітки

1. «...служив діст'вітільну» – тобто проходив армійську службу.

2. У книзі відгуків одвідувачів садиби Івана Котляревського: «Одесит кланяється в счет Котляревського». – Приїжджаючи на Полтавщину, Григорій Тютюнник зустрівся із краєзнавцем Петром Ротачем. У його дослідженні «„Усе покинув би й полинув...” За листами

Григора Тютюнника» (Ротач П. І слово, і долі, і пам'ять. Статті, документи, спогади. – Полтава : Верстка, 2000. – С. 234–254) розповідається про один із приїздів письменника до Полтави: «Бував Тютюнник у місті як кореспондент „Літературної України”. ... Наприкінці липня 1969 року побував на садибі І. П. Котляревського, яка тоді реставрувалася до поетового 200-річчя. 30 липня ми зустрілися з ним у нас дома. Цим числом датовано його запис в альбомі висловів про Котляревського, які я збирав тоді від учасників свята. Ось цей запис: „Нема у світі нації, яка б не утвердила себе, не відкрила себе через поета – від Гомера і до сьогодні. Я складаю глибоку шану перед Іваном Петровичем Котляревським – відкривачем України і українців, їхньої мови, пісні, слова.

Хай святиться ім'я його в віках!

30 липня 1969 р. Григорій Тютюнник».

3. *Мик. Тиф. та інші.* – Імовірно, мова йде про мешканця Мануйлівки Миколу Тимофійовича Григоренка, що жив неподалік В. Д. Корецької. Див.: Данько Н. Л. Григорій Тютюнник і Мануйлівка : есей / передм. В. Калашника. – Харків : Майдан, 2014. – 48 с.

4. ...а за солонцями ледь мріятиме Козельщинський монастир. – Козельщинський Різдва Пресвятої Богородиці монастир. Заснований біля каплиці, в якій було встановлено ікону Козельщинської Богоматері. Кап-

лицю збудовано 1881 року, поруч 1881–1883 рр. зведено церкву Різдва Пресвятої Богородиці. У 1900–1906 рр. побудовано собор.

5. *Говтві.* – Говтва (кол. Голтав, Голтов, Голтва, Олтва) – село в Козельщинському районі Полтавської області. Знаходиться на правому березі річки Говтви в місці її впадіння в річку Псел.

6. *Мануйлівка* – село Козельщинського району Полтавської області. Розташоване понад річкою Пселом, за 32 км від залізничної станції Галещина по лінії Полтава – Кременчук та за 45 км на північний схід від Кременчука. Село поділяється на дві частини – Нижню і Верхню Мануйлівку. Виникло наприкінці XVII – на початку XVIII ст.

7. *Добре говорив А. Ф. про школу. Дуже добре.* – Тут ідеться про Андрія Федотовича Крупіна – вчителя фізики Мануйлівської школи. Із ним та його дружиною Євгенією Макарівною, вчителькою російської мови і літератури, спілкувався Григорій Тютюнник. Див.: Данько Н. Л. Григорій Тютюнник і Мануйлівка : есей / передм. В. Калашника. – Харків : Майдан, 2014. – 48 с.

8. *Ю. Б.* – російський письменник Юрій Бондарев, автор роману «Берег».

9. *Толстой* – російський письменник Лев Толстой, автор романів «Війна і мир», «Анна Кареніна».

